

Aleg. 114.

Sprawozdanie

komisyi administracyjnej o wniosku posła Merunowicza w przedmiocie uregulowania prawnych stosunków ludności izraelskiej.

Wysoki Sejmie!

Uchwałą Wysokiego Sejmu z 11. z. m. przekazany został komisyi administracyjnej do sprawozdania wniosek posła Teofila Merunowicza, domagający się uregulowania zewnętrznych stosunków prawnych ludności mojżeszowego wyznania.

Osnowa tego wniosku rozpada się na trzy części, które wymagają pod względem formalnym odrębnego traktowania.

Pierwszy ustęp wniosku wypowiada mianowicie w sposób ogólnikowy potrzebę „wszechstronnego uregulowania stosunków prawnych ludności mojżeszowego wyznania w duchu konstytucyjnego równouprawnienia z ludnością innych wyznań“ — co odpowiada treści dotyczących tego samego przedmiotu uchwał sejmowych z 8. października 1868 i 30. marca 1876.

W drugim ustępie zmierza wnioskodawca ku temu, iżby Wysoki Sejm zażądał zbadania z urzędu treści religijnych ustaw Izraelitów, objętych t. z. Talmudem.

Nareszcie w ostatnim ustępie wniosku swojego, wyraża poseł Merunowicz życzenie, ażeby uchwałą Sejmu wypowiedzianą została potrzeba dokładnego stwierdzenia różnic, które zachodzą między zasadami obowiązujących ustaw krajowych i państwowych, a religijnymi prawami Izraelitów — o ile ich przepisy odnoszą się do stosunków, które u ludności państwa innych wyznań do spraw wyznaniowych niezaliczają się.

Kilka spraw tego rodzaju wniosek wyszczególnia.

Uchwała sejmowa z dnia 8. października 1868 brzmi jak następuje :

„Sejm wzywa c. k. Rząd, ażeby wszystkie ustawy, przepisy i rozporządzenia dotyczące ludności „izraelskiej z wszelką dokładnością zbadał, i poczynił potrzebne kroki w drodze właściwej w celu „zniesienia specjalnych ustaw, przepisów i rozporządzeń dla starozakonnych, nadających im dotychczasowe wyjątkowe stanowisko“.

Na zasadzie tu przytoczonej uchwały Wys. Sejmu wywiązała się pomiędzy Wydziałem krajowym a c. k. Prezydium Namiestnictwa kilka lat trwająca wymiana pism, która jednak niedoprowadziła do pożądanego rezultatu.

Pomiędzy ówczesnym c. k. Rządem a Reprezentacją kraju zachodziła bowiem zasadnicza różnica w zapatrywaniu na stosunki prawne ludności izraelskiej.

Reskryptem z dnia 21. listopada 1868 L. 6.047 (udzielnym Wydziałowi krajowemu odezwą c. k. Prezydium Namiestnictwa z 24. listopada 1868 L. 6.266) oświadczyło c. k. Ministerstwo spraw wewnętrznych, że wspomniana uchwała sejmowa „praktycznego znaczenia więcej mieć nie może“, gdy już przeprowadzone zostało zupełne równouprawnienie Izraelitów z chrześcijańskimi obywatelami państwa na mocy zasadniczych ustaw konstytucyjnych, poruczających obywatelom państwa wszelakich wyznań zupełną równość w obliczu prawa.

W obronie stanowiska przez Wys. Sejm zajętego, odpowiedział Wydział krajowy pismem z 10. grudnia 1868 L. 13.286, że nie podziela zapatrywań c. k. Rządu, albowiem istnieją jeszcze i obowiązują ustawy, które Izraelitom odrębne stanowisko nadają, jak n. p. patent cesarski z 7. maja 1789 r. zawierający ustawę gminną dla Izraelitów w Galicyi, która tworzy osobne gminy izraelskie urządzone przez rabinów i kahały reprezentowane, nie tylko religijne, lecz stanowiące także pewien rodzaj administracyjnych i politycznych organów.

Jeżeli więc równouprawnienie wszystkich obywateli kraju ma być rzeczywistym a nie ułudnym, nie mogą nadal obowiązywać żadne ustawy lub przepisy wyjątkowe, nadające Izraelitom odrębne stanowisko w gminie i wyróżniające ich od reszty ludności. W tej myśli ponowił też Wydział krajowy żądanie zawarte w uchwale sejmowej z 8. października 1868.

Nim jeszcze c. k. Namiestnictwo na tę odezwę odpowiedziało, wystosował Wydział krajowy w skutek sprawozdania Wydziału powiatowego w Dąbrowej w przedmiocie żądania rachunku z podatku domestykalnego od kahałów — drugą odezwę z dnia 11. lutego 1869 L. 13.594, w której broniąc swego dawniejszego zapatrywania na tą sprawę, starał się skłonić c. k. Namiestnictwo, iżby uznało, że dawniejsze ustawy, przepisy i rozporządzenia, tyczące się specjalnie ludności izraelskiej, a w szczególności, rozporządzenie gubernialne z dnia 22. lipca 1833 r. L. 26.418 i patent Józefiński z r. 1789 przestały obowiązywać o tyle, o ile się nie zgadzają z ogólnymi przepisami ustawy gminnej, i jakieś wyjątki stanowią na korzyść lub na szkodę Żydów; że przepis ogólny §. 94 ustawy gminnej stosuje się do rozkładu żydowskiego podatku domestykalnego, i że przewidziany tym paragrafem wyjątek do rzeczzonego podatku nie stosuje się.

Dalej zauważył Wydział krajowy, że gdyby c. k. Namiestnictwo od swego dawniejszego zdania odstąpić nie chciało, służyłoby to właśnie za dowód, że uchwała sejmowa z 8. października 1868 ma praktyczną doniosłość, i popierałoby żądanie Wydziału krajowego w odezwie z dnia 10. grudnia 1868 r. L. 13.286 zawarte, ażeby c. k. Namiestnictwo przedsięwzięło stosowne kroki w celu odjęcia Izraelitom wyjątkowego stanowiska, jakie w naszym kraju dotychczas zajmują — i zrównania ich pod każdym względem z resztą ludności.

Na tę odezwę odpowiedziało c. k. Namiestnictwo, że trwa w zupełności przy dawniejszem swem zdaniu, albowiem uchwała sejmowa o której mowa w dekreście c. k. Ministerstwa spraw wewnętrznych z 21. listopada 1868 L. 6.047 tyczy się stanowiska obywatelskiego, praw i obowiązków politycznych Izraelitów — domestykalny podatek izraelski zaś bywa nakładany na członków wyznania mojżeszowego wyłącznie na cele społeczności religijnej, któremi według art. 15. ustawy zasadniczej o powszechnych prawach obywateli Państwa, każdy prawnie uznany kościół, każda społeczność wyznaniowa samoistnie zarządzać może — że przeto w tym względzie, *dopóki nie nastąpi uregulowanie izraelskich gmin wyznaniowych w drodze właściwej*, dotychczasowe przepisy muszą być poczytywane za ważne i obowiązujące.

I tę odezwę c. k. Namiestnictwa niezostawił Wydział krajowy bez odpowiedzi, lecz wystosował pismo z dnia 21. maja 1869 L. 4568, w którym zreasumował dawniejsze swe wywody, uzupełnił je nowymi argumentami, i postawił twierdzenie, że Izraelici, pomimo orzeczonego w zasadzie równouprawnienia, zajmują w kraju odrębne stanowisko, przytaczając jako przykład, że odebrano zarząd chrześcijańskich zakładów dobroczynnych proboszczom, a oddano go gminom, że zaś kahałom pozostawiono zarząd izraelskich zakładów dobroczynnych.

Po tych wywodach prosił Wydział krajowy o załatwienie w sposób zadowalniający życzeń, objawionych w odezwie swej z 10. grudnia 1868 L. 13.286.

Na powyższe pismo Wydziału kraj. nie dało e. k. Namiestnictwo przez dłuższy czas żadnej odpowiedzi, Wydział kraj. widział się więc zniewolonym poruszyć sprawę ponownie, a to wskutek specjalnego wypadku, jaki się wydarzył w Żółkwi. Tamtejsza izraelska zwierzchność gminna wyznaniowa uchwaliła zaprowadzić opłatę 1go centa od funta mięsa koszernego z tytułu §. 77 ustawy gminnej, i oraz postanowiła przedłożyć tę uchwałę w myśl §. 94 ust. gmin. Radzie gminnej do zatwierdzenia. Jednocześnie uchwalił kahał żółkiewski w myśl §. 92. ust. gmin. administrację kahałną zastosować do porządku przepisanej ustawą dla spraw gminnych, zaprowadzić w urzędowej manipulacji swojej język polski, i do prowadzenia takowej używać sekretarza magistratu, akta kahałne składać w registraturze magistratu, nakoniec sprawy, potrzebujące wyższego zatwierdzenia przeprowadzać tylko przez Zwierzchność gminną.

Rada gminna miasta Żółkwi zatwierdziła powyższe uchwały izraelskiej Zwierzchności gminnej wyznaniowej, żółkiewski e. k. Starosta jednak wydał zakaz wykonania tego ustępu takowych, który się odnosił do zaprowadzenia opłaty od mięsa.

Zwierzchność gminna miasta Żółkwi przedłożyła całą tą sprawę Wydziałowi krajowemu, który biorąc pochop z tej okazji, wystosował do e. k. Namiestnictwa odezwę z dnia 22. sierpnia 1871 L. 11.358, i w tejsze, ponowił żądanie zawarte w uchwale Sejmu z dnia 8. października 1868.

Odpowiadając na powyższą odezwę udzieliło e. k. Namiestnictwo do wiadomości Wydziału krajowego okólnik wydany przy L. 39.989 na dniu 1. lipca 1872 do wszystkich e. k. Starostów tudzież do Prezydentów miast Lwowa i Krakowa, mający na celu uregulowanie stosunków izraelskiej ludności w myśl ustaw zasadniczych i konstytucyjnego ustroju Państwa.

Okólnik późniejszy e. k. Namiestnictwa przypomina podwładnej sobie władzy postanowienia e. k. Ministerstwa wyznań i oświaty, które normują przynależność Izraelitów do pewnych gmin wyznaniowych, przypisuje warunki pod jakimi nowe gminy tworzone być mogą i rozporządza, że odtąd tylko te gminy wyznaniowe izraelskie mogą jako prawnie istniejące stowarzyszenia być uważane, które się albo zorganizują według pewnego przez e. k. Namiestnictwo zatwierdzonego statutu, lub też przestrzegają ściśle postanowienia ces. patentu z 7. maja 1789 i rozporządzenia gubernialnego z 2. lipca 1833 L. 26.418 jako i dalszych w tym względzie wydanych rozporządzeń, o ile takowe w obec ustaw późniejszych niestraciły mocy obowiązującej.

W okólniku powyższym stwierdza e. k. Namiestnictwo, że „w kraju naszym istnieją gminy „izraelskie niezorganizowane wedle przepisów, z przełożeniem, przekraczającym swój zakres „działania, wdającym się w sprawy nienależące do wyznaniowych, nakładające datki, które dotyczą „nie tylko członków gminy żydowskiej, ale i innowierców, i t. p.“

Jako dodatni rezultat tego okólnika uważać należy, iż skutkiem takowego niektóre gminy izraelskie miast większych jak n. p. gminy we Lwowie, Krakowie, Przemyślu przyjęły statut organizacyjny, i wedle takowego zorganizowały się — a na tem też się skończyła akcja, uchwałą Wys. Sejmu z d. 8. października 1868 spowodowana.

W kilka lat później, wskutek podania Wydziału Rady powiatowej w Mościskach odezwą z d. 22. lutego 1876 L. 4196 znowu odniósł się Wydział krajowy do Prezydium e. k. Namiestnictwa z zapytaniem, na czem właściwie polegają zarządzenia e. k. Rządu celem uregulowania stosunków prawnych izraelskich gmin wyznaniowych, o których e. k. Namiestnictwo w odezwie swej z dnia 8. stycznia 1876 L. 62/pr. wspomina; a pismem z 13. marca 1876 L. 1586/pr. odpowiedziało e. k. Namiestnictwo udzieleniem do wiadomości Wydziału krajowego okólnika swojego do e. k. Starostów dnia 28. czerwca 1875 L. 14.095 wydanego z okazji wejścia w życie rozporządzenia ministerjalnego z dnia 15. marca 1875 L. 12.944 w przedmiocie prowadzenia izraelskich ksiąg metrykalnych.

Okólnik Namiestnictwa z 28. czerwca 1875 L. 14.095 z tego względu zasługuje na szczególniejszą uwagę, iż wykazuje on znaczną zmianę w zapatrywaniach e. k. Rządu na stosunki Izraelitów

Gdy bowiem w dawniejszej korespondencji z Wydziałem krajowym e. k. Namiestnictwo dość optymistycznie na całą tą sprawę zapatrywało się, i z wielką usilnością się starało zbijać twierdzenia Wydziału krajowego, zmierzające do wykazania potrzeby uporządkowania stosunków prawnych

ludności izraelskiej, to w okólniku tutaj wspomnianym Namiestnictwo samo przyznaje, że „*niestety urządzenie izraelskich gmin wyznaniowych nieodpowiada obowiązującym ustawom, a że władze polityczne, powołane do przestrzegania takowych, niewykonują należytego nad zborami żydowskiemi nadzoru*“.

Okólnik Namiestnictwa wylicza, prócz tego, cały szereg nielegalnych urzędzeń, których istnienie jest powszechnie wiadomem, a w dalszym ciągu wypowiada, co następuje:

„Niemalą część w sposób nielegalny prowadzonych czynności wyznaniowych i urzędzeń (Izraelitów) pochodzi z dawniejszych czasów, kiedy żydzi byli tylko tolerowani, lecz istnieją dalej, „równie jak te w bliższych już czasach bezprawnie wprowadzone urzędzenia nibyto na podstawie „równouprawnienia wyznań. Lecz jeżeli pierwsze mogły pochodzić właśnie z obawy wynikającej ze „stosunku tolerancyi, to przy uznaniem ustawami zasadniczymi równouprawnieniu, powinny były „przybrać tembardziej formy prawne, ileże artykuł 15. ustawy zasadniczej o powszechnych prawach „obywateli państwa wyraźnie oznacza, iż wszelkie społeczności religijne podlegają powszechnym „ustawom państwowym.“

„Żydzi osiągnęli równouprawnienie religijne. ale nie zostali uwolnionymi od obowiązków, którym „podać muszą wyznawcy wszystkich innych religii, a nawet i tej, która dawniej była państwową, „bo ich dopełnienia domaga się porządek publiczny, a więc dobro Państwa“

Aktem powyższym zajęło c. k. Namiestnictwo to same stanowisko zasadnicze w zapatrywaniu na sprawy żydowskie — naturalnie nieprzekraczając granic władzy wykonawczej zakreślonych — jakie zajął Wysoki Sejm, a za nim i Wydział krajowy, w myśl uchwały z 8. października 1868, tak uporeczywie przedtem ze strony c. k. Rządu zwalczanej.

Zwrot ten w zapatrywaniach c. k. Rządu na stosunki ludności żydowskiej nieobjawił się jednak na zewnątrz żadnym dalszym czynem dodatnim, w skutek czego też Sejm widział się zniewolonym na posiedzeniu z 30. marca 1876 ponowić z naciskiem ową tylekrotnie wspomnianą uchwałę z 8. października 1868.

Zaznaczyć w tem miejscu wypada, że zwłokę we wprowadzeniu w życie nowego systemu metryk żydowskich tłumaczył c. k. Rząd w odezwie c. k. Namiestnictwa z 8. stycznia 1876 L. 62 pr. do Wydziału krajowego wystosowanej w ten sposób, iż przedtem wydawało mu się „koniecznym“ uregulowanie stosunków żydowskich gmin wyznaniowych, bez czego nie można by się spodziewać należytego wykonania rozporządzenia ministeryalnego względem metryk. Zapewniało też c. k. Namiestnictwo, że w tym kierunku t. j. co do uregulowania ogólnych stosunków żydowskich gmin wyznaniowych „poczyniono już odpowiednie zarządzenia.“

W przeszłorocznej sesji sejmowej wprowadził poseł Merunowicz sprawę uregulowania stosunków ludności izraelskiej znowu na porządek dzienny rozpraw Wysokiego Sejmu w kilku wnioskach treści rozmaitej. Główny z tych wniosków nieostał przez Wysoką Izbę załatwiony, i to zapewne spowodowało posła Merunowicza, iż w tym roku w zmienionej nieco formie takowy ponowił.

O ile przeto ten wniosek jest zgodnym z treścią uchwały Sejmu z r. 1868, komisya administracyjna takowy do przychylnego załatwienia Wysokiej Izbie przedstawia.

Jak bowiem wynika z przedstawionego przebiegu rozpraw, w celu wszechstronnego uregulowania stosunków wyznaniowych ludności izraelskiej uchwałą Wysokiego Sejmu z r. 1868 wdrożonych, jedynie uregulowanie i pod kontrolę ściślejszą c. k. Rządu ujęte prowadzenie ksiąg metrykalnych żydowskich, tudzież w roku 1872 rozpoczęta, wszakże dotychczas tylko w niektórych gminach wyznaniowych żydowskich przeprowadzona organizacya, na mocy przez c. k. Rząd zaleconego statutu, były rezultatem uchwały Sejmu i zabiegów Wydziału krajowego.

Natomiast większość gmin wyczekuje dotychczas organizacyi, i pozostaje jeszcze cały szereg kwestyi, których jak najrychlejszego uporządkowania zgodnie z obowiązującymi ustawami państwa domaga się natarczywie interes kraju i państwa, interes zresztą równouprawnionej z innymi obywatelami kraju, ludności izraelskiej.

I tak patent cesarski z 7. maja 1789, który traktuje żydów ze stanowiska tolerancji a z drugiej strony sankcjonuje w ogólnikowych wyrazach tradycyjne instytucje wyznaniowe żydów, na których się ich odrębność opiera, skutkiem ustawy zasadniczej państwa stracił rację bytu i uchylony być winien tembardziej, ile że znaczna część tego patentu i tak już formalnie zniesiona późniejszymi postanowieniami, lub stała się bezprzedmiotową; pozostałe obowiązujące postanowienia takowego zaś, skutkiem przestarzałej swej formy, w zastosowaniu wywołują najrozmaitsze wątpliwości i zawikłania.

Tożsamo odnosi się także do rozporządzenia gubernialnego z 22. lipca 1833 L. 26.418 traktującego o izraelskim podatku domostykalnym.

Kwestya izraelskich szkółek wyznaniowych t. z. chajderów wymaga uregulowania kontroli ze strony władz szkolnych pod względem kwalifikacji nauczycieli i tekstu używanych w tych szkółkach podręczników, jak to prawo przepisuje dla wszystkich szkół w ogóle.

Po nad wszelką wątpliwość należy usunąć sposób traktowania ze strony władz sądowych i administracyjnych rytualnych małżeństw Izraelitów zawartych z pominięciem przepisów ustawy cywilnej.

Oto są sprawy, które stanowią pojęcie, wyrazu „uregulowanie stosunków wyznaniowych ludności izraelskiej.»

* * *

W dalszych ustępach wniosku swojego domaga się poseł Merunowicz, ażeby reforma ustaw i przepisów dotyczących się izraelitów, opartą była na umiejętnem zbadaniu treści ustawodawstwa objętego t. z. Tałmudem. Już dawniej podniósł myśl tą p. Merunowicz — nie będąc wówczas posłem, w drodze petycji odstąpionej przez Wydział krajowy do zaopiniowania c. k. Akademii umiejętności w Krakowie, która odpowiedziała pod dniem 14. kwietnia 1881 L. 35: „że byłoby rzeczą bardzo pożądaną, ażeby zasady Tałmuda stały się raz społeczeństwu i Rządowi dobrze wiadomymi, a to również dla położenia końca czynionym mu zarzutom, gdyby się okazały niesłusznymi, jak w razie przeciwnym dla ocenienia, w czem sprzeciwiałyby się zasadom społeczeństwa chrześcijańskiego i w jaki sposób ostatecznie w obec zobowiązań, wynikających z Tałmudu, zewnętrzne stosunki wyznania izraelskiego winnyby być względem państwa uregulowane.“

Komisya zgodnie ze zdaniem Akademii umiejętności nie zapoznaje wartości na polu wiedzy studiów tego rodzaju, jakimi być muszą badania Tałmudu, nie może wszakże do takowych dla celów ustawodawstwa przywiązywać tej ważności, jakiej w nich dopatruje w swym wniosku i tegoż motywach poseł Merunowicz.

Jakkolwiek bowiem z zasady konstytucyjnego równouprawnienia wyznań wynika konieczność liczenia się z treścią religijnych ustaw Izraelitów, jakkolwiek w ogólności ustawy i przepisy cywilne powinny, — o ile to jest tylko możliwe — uwzględniać i szanować religijne przekonania obywateli państwa wszystkich wyznań, jakkolwiek przeto ustawy państwowe i krajowe nie powinny gwałcić sumienia izraelitów; to z drugiej znowu strony pociąga to za sobą zasada równouprawnienia, że zwyczaje i urządzenia Izraelitów nie mogą być uwzględnione po za tą miarę, ażeby to przynosiło szkodę ludności innych wyznań. Postanowienia Tałmudu zatem, o ile się sprzeciwiają istniejącym ustawom państwowym nie mogą być uwzględniane, gdyż działałoby się to ze szkodą ludności innego wyznania i nadawałoby Izraelitom właśnie odrębne z zasada równouprawnienia, niezgodne stanowisko. O ile zaś nie wkraczają w dziedzinę ustaw i rozporządzeń państwowych, są one obojętnymi.

* * *

Pojmując ustawodawcze załatwienie spraw uchwałą Wysokiego Sejmu z 8. października 1868 poruczonych jako jedno z najważniejszych zadań pracy organicznej, komisya administracyjna z powodów powyżej wypowiedzianych wnosi:

Wysoki Sejm raczy uchwalić:

„Sejm wzywa c. k. Rząd, ażeby w drodze właściwej przyprowadził do skutku wszechstronne uregulowanie stosunków wyznaniowych ludności izraelskiej, a szczególności, ażeby przeprowadził w całym kraju odpowiednią organizację gmin wyznaniowych przy przestrzeganiu zasady, by z zakresu działania tych gmin wyznaniowych i ich przełożeństw wykluczone było wszelkie wkraczanie w dziedzinę ustaw cywilnych i administracyjnych“.

Lwów dnia 3. października 1882.

Przewodniczący

G r o c h o l s k i

Sprawozdawca

W o l f a r t h.